

УДК 811.112.2 '37:373.43

Н. Г. Лисецька – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки;**В. П. Хайдемейер** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Інновація в німецькому політичному дискурсі

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті висвітлено мовні інновації сучасної німецької мови, які є засобами поповнення політичного дискурсу. Розкрито суть поняття «неологізм», виокремлено корпус неологізмів основних концептуальних рядів, проаналізовано їх специфіку та інтерконцептуальні зв'язки.

Ключові слова: мовна інновація, концепт, концептуальні ряди, макро-, мікроконцепт, прототип, філери, інтерконцептуальні зв'язки.

Лисецкая Н. Г., Хайдемейер В. П. Инновация немецкого политического дискурса. В статье освещаются языковые инновации современного немецкого языка, которые выступают средством пополнения политического дискурса. Истолковывается понятие «неологизм», выделяется корпус неологизмов основных концептуальных рядов, анализируются их специфика и интерконцептуальные связи.

Ключевые слова: языковая инновация, концепт, концептуальные ряды, макро-, микроконцепт, прототип, филеры, интерконцептуальные связи.

Lysetska N. G., Heidemeyer V. P. Innovation in German Political Discourse. The article studies the language innovations of Modern German which are the means of enriching the political discourse. The notion «neologism» is explained as well as the main conceptual rows are singled out and analyzed their specific character and interconceptual ties.

Key words: language innovation, concept, conceptual rows, macro- and microconcept, prototype, fillers, interconceptual ties.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовну інновацію досліджувало багато германістів, проте питання утворення та функціонування нових слів ніколи не буде вичерпані, оскільки поповнення вокабулярю кожної живої мови оказіоналізмами для вербалізації дійсності відбувається фактично безперервно. Проблему творення нових слів вивчало багато відомих лексикологів, зокрема О. П. Пророченко, О. Д. Огуй, В. В. Левицький, Ю. А. Зацний, D. Herberg, M. Kinne, W. Teubert, S. Innerwinkler, фразеологи Д. Добровольський, P. Balsliemke, D. Hartmann та ін. Однак інновація політичного дискурсу останнім десятиріччям у Німеччині ще не була предметом спеціального дослідження. Отож вивчення новостворених мовних одиниць у зазначеному дискурсі є сьогодні **актуальним**.

Мета статті – дослідити мовні інновації політичного дискурсу у 2000–2006 роках у Німеччині в поєднанні з їх концептуальними характеристиками.

Означена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) дати дефініцію понять «неологізм», «мовна інновація», «концепт»; 2) виокремити корпус мовних інновацій політичного дискурсу; 3) визначити концептуальні ряди (далі – КР) досліджуваного дискурсу та проаналізувати їх когнітивні особливості.

Об'єктом цього дослідження є вивчення мовних інновацій політичного дискурсу, які виступають засобами його концептуалізації.

Предмет розвідки – концептуальні особливості та характеристики виокремлених неологізмів зазначеного періоду.

Матеріалом дослідження слугують інновації сучасної німецької мови політичного дискурсу, які були виокремлені в результаті суцільної вибірки з словника Uwe Quasthoff («Словник німецьких неологізмів»), що вийшов 2007 р. [8], а також газет, журналів, інтернет-джерел та інших ЗМІ. Використовувалися дані опитування інформантів – носіїв німецької мови.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У науковій літературі існує ціла низка лінгвістичних термінів для позначення новостворених слів та виразів, наприклад: «мовні інновації», «неологізми», «фразеологічні інновації». Поняття «мовна інновація» та «неологізм» вважаємо синонімами, проте варто зауважити, що оказіональне утворення легше назвати інновацією, а узуальне – неологізмом.

Нам імпонує визначення неологізму, яке дає М. Кінне [6, 346]. Неологізм – це зовсім нова лексична єдність у сукупності своєї форми та значення (нова лексема) або зовсім нове значення певної лексичної одиниці; яке:

- ще не зафіксоване жодним словником;
- виникає і поширюється в певний період мовленевого розвитку мовної спільноти, насамперед (але не виключно) на основі комунікативних потреб;
- переймається загальноновживаним словниковим складом стандартної мови (узуалізація);
- акцептується як мовна норма (акцептуалізація);
- пізніше закріплюється лексикографічно (лексикалізація, кваліфікація);
- під час загального процесу свого розвитку сприймає більшість носіїв мови впродовж певного часу як нове.

Фразеологічні інновації – це неологізми в галузі фразеології, оказіональні утворення, продукти вторинної опосередкованої номінації, які, з'являючись у словниковому складі мови, проходять такі фази творення: узуалізація, акцептуалізація, лексикалізація (фразеологізація), інтеграція і включають **власне фразеологічні інновації** (новизна форми та значення: *in trockenen Tüchern*); **новосемантизми** (фразеологічні одиниці з новонабутою семантикою: *an der vordersten Front stehen*); **модифіковані мовні форми** (*Kleider machen Beute* – від *Kleider machen Leute*); **запозичення** (*Law-and-Order Kurs*).

Інновації використовуються не тільки для найменування певного явища, образу чи предмета. Вони компресують у своїй семантичній структурі нове сприйняття людиною того, що відбувається навколо неї, переосмислення старого та ставлення до актуальних подій у суспільстві та за його межами. Носії мови, утворюючи нові слова, передають ментальні особливості й тим самим поповнюють концептуальну картину світу.

Концепт – це одиниця ментальної інформації [2, 37], ментальний лексикон мовця, абстрактна категорія, яка вербалізується на семантичному рівні за допомогою мовних одиниць, у цьому випадку – інновацій та фразеологічних інновацій, які передають знання людини про дійсність, її елементи, перспективи, характерні для певного соціуму.

Які ж саме концепти становлять ядро політичного дискурсу? Початок нового тисячоліття поставив людство перед однією із найважливіших проблем – проблемою **тероризму та боротьби** з ним. Однак до суто політичних прикладів цих концептів належить їх незначна кількість. Це пояснюють тим, що ця глобальна проблема утворює свої окремі концептуальні ряди, які перетинаються з політикою, проте не є її прототипом. Наведемо деякі приклади **боротьби з тероризмом**: *Abhörprogramm* (Systematisches Abhören von Telefonverbindungen als Maßnahme der Geheimdienste), *Heimatschutz* (Schutz des eigenen Landes vor terroristischen Angriffen), *Achse des Bösen* (polemische Bezeichnung für Irak, Iran und Nordkorea). Останній приклад є власне фразеологічною інновацією, який уживається для вторинної номінації і містить у собі багато негативної конотації, яка може викликати відчуття образи невинного населення цих країн. Відомо, що антропоцентрична направленість наявна не лише в лінгвістиці, а й насамперед у політиці. Це можна простежити на прикладі концепту **курс проти війни**: *Antikriegskurs* (Strategie der Kriegsvermeidung), *Biowaffenkonvention* (Internationale Vereinbarung zum Verbot biologischer Waffen). Як і більшість концептів, цей концептуальний ряд має свої антиподи, а саме: **плани щодо захоплення**: *Angriffsplan* (Konzeption für einen Angriffskrieg), **поняття, пов'язані з війною**: *Kriegsgrund* (Begründung für eine militärische Auseinandersetzung), *Kriegspräsident* (Präsident, dessen Amtszeit durch einen Krieg gekennzeichnet ist), *Kriegsresolution* (UN-Beschluss zu Kriegsplanen); та **конфлікти**: *Atomkonflikt*, *Atomstreit* (Streit um die Art der Nutzung von Atomenergie), *Finanzstreit* (Streit um die Finanzplanung der EU), *Gesundheitsstreit* (Debatte um gesundheitspolitische Themen und Reformen). Концептуальний ряд «конфлікти» пересікає концептуальне поле «плани щодо захоплення» в філерах «конфлікт», «суперечка».

На увагу заслуговує КР роз'язання **важливих питань, переговори та домовленості**, який є плідною базою для утворення численних інновацій. Цей концепт експлікується такими неологізмами: *Achtaugengespräch* (meist politisches Gespräch zwischen vier Personen), *Atomgespräch* (Verhandlung über die friedliche oder militärische Nutzung von Kernenergie), *Atomverhandlung* (Internationale Verhandlung zur friedlichen oder militärischen Nutzung von Kernenergie), *Einwanderungsdebatte* (Zuwanderungsstreit), *Energiegipfel* (Gipfeltreffen zwischen Bundesregierung und Energiewirtschaft), *Entwicklungsrunde* (Ministergespräche der Welthandelsorganisation zur Verbesserung der wirtschaftlichen Lage von Entwicklungsländern), *Föderalismusdebatte* (Föderalismusreform), *Friedensgipfel* (Treffen, welches das Ende von Auseinandersetzungen und Gewalt herbeiführen soll), *Frühjahrgipfel* (Treffen wichtiger Regierungschefs oder anderer Entscheidungsträger im Frühjahr), *Grundsatzkongress* (Konferenz zu Grundsatzfragen), *Hauptstadtklausel* (Sondereinbarung für Berlin, die eine teilweise Finanzierung durch den Bund garantieren sollte), *Heuschreckendebatte* (Kapitalismusdebatte). Семантично опорним компонентом вищезгаданих неологізмів виступають здебільшого їх філери (-*debatte*, -*gespräch*, -*treffen* та ін.), що в перекладі означає: розмова, політична розмова, переговори, інтернаціональні переговори, зустріч на найвищому рівні, офіційні зустрічі міністрів, дебати щодо федералізму, зустріч з питань миру, конгрес, конференція, особлива домовленість тощо. Однак їхнім ядром, внутрішньою структурою концепту, понятійними, образними й аксіологічними компонентами є прототипна інформація, яку несуть неологізми політичного дискурсу: офіційна розмова між чотирма політиками, переговори щодо мирного використання атомної енергії, дебати щодо іммігрантів, зустріч на найвищому рівні федеральних міністрів та фахівців енергетики, «круглий стіл» із питань покращення економічного становища країн, які розвиваються, дебати щодо проведення федеральних реформ, офіційна зустріч на найвищому рівні з питань урегулювання конфліктів і встановлення миру, весняна зустріч на найвищому рівні, конгрес із основних принципових питань, особлива домовленість щодо Берліна, яка мала гарантувати часткове фінансування через федерацію і т. д. Ця інформація є образного (*Achtaugengespräch*, *Frühjahrgipfel*, *Entwicklungsrunde*) й аксіологічного (*Heuschreckendebatte*) характеру, що й допомагає легшому розумінню та засвоєнню неологізмів.

Чим живе країна політично сьогодні, які зміни чекають на неї, можна простежити на прикладі КР **програми реформ, концепції**. Неологізми вербалізують усю новизну подій та явищ дійсності: *Agenda 2010* (Reformprogramm von Bundeskanzler Gerhard Schröder im Jahr 2003), *Agendapolitik* (Reformprogramm), *Arbeitsmarktreform* (mit den neuen Reformen sollte die hohe Arbeitslosigkeit nachhaltig gesenkt werden), *Arbeitsrechtreform* (Neuerungen im Arbeitsrecht), *Atomwaffenprogramm* (Konzeption zur Entwicklung von Nuklearwaffen), *Aussteuerungsbetrag* (Betrag, den die Arbeitsagentur für jeden Arbeitslosengeld-II-Empfänger an den Bund zahlt), *Feinstaubrichtlinie* (Richtlinie für Grenzwerte bei der Feinstaubbelastung), *Föderalismusreform* (Gesetze, welche die Zuständigkeit von Bund bzw. Ländern neu ordnen), *Gemeindefinanzreform* (Gemeindefinanzen), *Gesundheitsprämie* (Konzept zur Reform des Krankenversicherungssystems), *Haushaltsregel* (Regel zu den Einnahmen und Ausgaben der Körperschaften des öffentlichen Rechts). Прототипною інформацією є впровадження програми реформ тодішнього бундесканцлера Герхарда Шрьодера «Агенда-2010» та реформи, які суттєво і на тривалий час знизять рівень безробіття в країні, оновлення трудового права, концепція розвитку нуклеарної зброї, концепція підтримки безробітних, а також реформи щодо екології, фінансування общин, системи страхування здоров'я, нові правила публічного права та ін. Це ті напрями розвитку та змін, на які передусім скеровується увага.

Для впровадження різноманітних реформ потрібні конкретні дії, що експлікується КР **розпорядження, постанови, заходи**: *Energieeinsparverordnung* (Verordnung, die Mindeststandards für die Wärmedämmung von Wohngebäuden festlegt), *Anreizpaket* (gebündelte Maßnahmen, die den Iran zum Einstellen der Urananreicherung bewegen sollten), *Anti-Teuro-Gipfel* (Konferenz gegen erhöhte Preise seit der Euro-Einführung), *Atomaktivität* (Anstrengung zur Anreicherung von Uran), *Barspende* (in Bar gezahlte Spende an Parteien, die evtl. nicht ordentlich verbucht wurde), *Bürokratieabbau* (Vereinfachung von Vorschriften und Verwaltungsregeln), *Bürokratie* (TÜV – Gremium im Bundeswirtschaftsministerium, das neue Gesetze auf den damit verbundenen bürokratischen Aufwand überprüfen soll), *Eigentumsmodell* (Entwurf für die wirtschaftliche Zukunft der deutschen Bahn), *Entkopplung* (Auflösen einer Verbindung oder Abhängigkeit zwischen zwei oder mehreren Faktoren), *Friedensfahrplan* (Maßnahmen, die einen dauerhaften Frieden im Nahen Osten gewährleisten sollen). Основні заходи, які проходять у Німеччині в

досліджуваний нами період, становитимуть прототипну інформацію названого вище КР, а саме: «забезпечення миру на Близькому Сході», «зменшення бюрократії», «економічний розвиток у країні (наприклад, майбутнє німецької залізниці, контроль над підвищенням цін після введення євро тощо). КР **доповіді та звіти:** *Energiebericht* (Bericht zur Energiepolitik der Bundesregierung), *Evaluierungsbericht* (Bericht zur Analyse und Bewertung von Prozessen), *Fortschrittsbericht* (Bericht der EU-Kommission über Reformfortschritte in potenziellen Beitrittsländern der EU) та **договори:** *Beitrittsvertrag* (Vertrag zwischen der EU und einem EU-Beitrittskandidaten), *Energiecharta* (Vertrag zum Schutz internationaler Investitionen im Energiesektor), *Geheimvertrag* (geheim gehaltene Vereinbarung) доповнюють картину конкретних дій.

До найбільш чисельних належать КР **закони та права** *Antiabspaltungsgesetz* (Gesetz, das die Abspaltung einer Region oder Provinz von einem Land verhindern soll), *Antidiskriminierungsgesetz* (Gesetz gegen Diskriminierung), *Antidiskriminierungsrecht* (Recht auf gleiche Behandlung der Bürger seitens des Staates), *Antidiskriminierungsrichtlinie* (EU-Richtlinie zur Gleichbehandlung), *Arbeitsmarktgesetz* (Gesetz zur Belebung des Arbeitsmarktes), *Arzneimittelspargesetz* (Arzneimittelsparpaket), *Aufenthaltsgesetz* (Gesetz, das die Anwesenheit von Ausländern in Deutschland regelt), *Eilgesetz* (Kurzfristig verabschiedetes Gesetz, das eine schnelle Wirkung zeigen soll), *Fluglärmgesetz* (Gesetz zur Verbesserung des Schutzes von Fluglärm), *Fortentwicklungsgesetz* (Korrekturen der Hartz-IV-Reform 2006), *Gentechnikgesetz* (Gesetz zur Regelung der Gentechnik), *Gesundheitsmodernisierungsgesetz* (Neuregelungen für die gesetzliche Krankenversicherung ab 2004), *Gewaltschutzgesetz* (zivilrechtliches Gesetz zum Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen), *Haftungsgarantie* (Staatsgarantie), *Haushaltsbegleitgesetz* (Gesetz, das zusammen mit dem Jährlichen Haushaltsgesetz eingebracht wird). У Німеччині дуже добре діють закони й політики активно працюють над їх подальшим впровадженням, що і складає основу прототипної інформації: боротьба з дискримінацією, удосконалення ринку праці, регулювання перебування іноземних громадян у Німеччині, створення закону про проведення/заборону/обмеження генних досліджень тощо.

Під час аналізу новостворених мовних єдностей було виділено КР **назви політичних посад і відомств:** *Bundesagrarministerin* (Bundeslandwirtschaftsministerin), *Bundesdatenschutzbeauftragter* (Bundesbeauftragter für Datenschutz und seit 2006 auch für Informationsfreiheit), *Bundeskanzlerin* (Kanzlerin), *Bundeslandwirtschaftsministerin* (Bundesministerin für Landwirtschaft), *Bundessozialministerin* (Bundesministerin für Sozialpolitik), *Bundessozialministerium* (Bundesministerium für Arbeit und Sozialpolitik), *Bundesverbraucherminister* (kurz für Bundesverbraucherschutzminister), *Bundesverbraucherministerin* (Bundesministerin für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz), *Bundesverbraucherministerium* (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz), *Bundesverbraucherschutzministerin* (Bundesministerin für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz), *Ethikbeirat* (Gremium, welches das Gesundheitsministerium in bioethischen Fragen berät), *Ethikrat* (kurz für: Nationaler Ethikrat), *Europaministerin* (Ministerin für Europafragen), *Heimatschutzbehörde*, *Heimatschutzminister*, *Heimatschutzministerium* (Heimatschutz). Закономірно, що після об'єднання Німеччини появились нові назви, які віддзеркалюють ті політичні зміни, що відбулися у країні. Представлені широко також інновації з опорним компонентом «Euro-»: *Euro-Mitglied*, *Europarlamentarier* та абрєвіатурою «EU»: *EU-Kommission*, *EU-Finanzminister*, *EU-Kommissar* тощо.

Політичний дискурс висвітлює найактульніші теми з найрізноманітніших сфер життя. Він нагадує собою сітку, що утворюється на основі таких взаємопов'язаних інтерконцептуальних зв'язків мультитематичних КР, як **партії та коаліції:** *Bildungspartei* (politische Partei, die sich für Verbesserungen in der Bildung einsetzt), *Piraten-Partei* (die 2012 gegründete Partei der jungen Menschen, die in Opposition zu der Regierung steht), *Dänen-Ampel* (mögliche Koalition aus SPD, Grünen und SSW in Schleswig-Holstein), *Elternpartei* (Partei für familienfreundliche Politik), *Jamaika-Koalition* (die Koalition der in Deutschland in einigen Bundesländern regierenden Parteien aus CDU, FDP, und Grünen, die sich auf die schwarz-gelb-grüne Nationalfahne von Jamaika bezieht); **інтереси ЄС:** (*Binnenmarktkommissar* (Mitglied der Europäischen Kommission, zuständig für Entscheidungen bzgl. des europäischen Binnenmarktes), *Dienstleistungsrichtlinie* (Bestimmung zu der EU-weiten Tätigkeit von Dienstleistungsunternehmen), *ESVP* (Abk. für Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik); **афери:** (*Bonusmeilenaffäre* (Vorfall um die private Nutzung dienstlich erworbener Bonusmeilen von

Bundestagsabgeordneten), *E-Mail-Affäre* (politischer Skandal, in dem E-Mails eine bedeutende Rolle spielen), *Filzaffäre* (Skandal um korrupte Politiker), *Finanzaffäre* (Affäre um geheime Spenden und Parteienfinanzierung), *Freiflugaffäre* (Affäre um die private Nutzung von dienstlich angesammelten Bonusflugmeilen durch Bundestagsabgeordnete), *Gehaltsaffäre* (Skandal um Nebeneinkünfte ohne erkennbare Gegenleistung), *Geheimdienstaffäre* (Skandal, ausgelöst durch Geheimdienstaktivitäten), *Wulff-Affäre* (Skandal um den Bundespräsidenten Wulff, der Kontakte zu finanzreichen Personen zu seinem eigenen Nutzen pflegte); **вибори:** *Briefwahlstimme* (Wählerstimme, abgegeben durch vorgezogene Stimmabgabe per Brief), *Bundestagshandbuch* (in jeder Wahlperiode neu aufgelegte Publikation mit Daten über alle Abgeordneten), *Bundestagsnachwahl* (spätere Durchführung der Wahl zum Bundestag in einem Wahlbezirk), *Bundestagsneuwahl* (Wahlen nach Auflösung des Bundestages), *das leidenschaftliche Wahlbündnis* (Angela Merkel unterstützt die Neuwahl von Nicolas Sarkozy als Frankreichspräsident); **фінансова криза:** *Euroschuldenkrise* (die Euro-Länder, die große Schulden haben), *Eurorettungsschirm* (finanzielle Unterstützung von Euro-Union für verschuldete Euro-Länder wie Griechenland, Spanien etc.), *Europas Niedergang* (d. h., die Situation, wenn der Euro nicht zu retten ist), *Deutschland-Motor* (die führende Rolle von Deutschland bei der Bewältigung der Eurofinanzkrise) u. a. m.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Політичний дискурс відображає всі зміни в суспільстві, що сприяють формуванню нового сприйняття, яке передається передовсім за допомогою неологізмів. Концептуальні ряди політичного дискурсу взаємодіють один з одним, відтворюючи таким чином багатоспектрову гаму концептуальної картини світу.

Подальші дослідження цієї проблеми можуть мати такі напрями:

- динаміка політичного дискурсу;
- неологізми макроконцепту «Політика» як засоби маніпуляції в німецькомовному дискурсі.

Список використаної літератури

1. Введение в когнитивную лингвистику: учебн. пособие / В. И. Карасик, М. В. Пименова и др. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005. – С. 61–105.
2. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1997. – 326 с.
3. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику / В. А. Маслова – М.: Флинта; Наука, 2007. – 296 с.
4. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов – М.: Языки славян. культур, 2007. – 248 с.
5. Dobrovol'skij D. Idiome im mentalen Lexikon. Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung / D. Dobrovol'skij – Trier: Fokus wissenschaftlicher Verlag, 1997. – 390 S.
6. Kinne M. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen. Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben / M. Kinne // Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation. 24. Jahrgang, 1996. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 1997. – S. 327–358.
7. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / Schwarz M. – Tübingen. Basel: A. Francke Verlag, 2008. – 298 S.
8. Quasthoff U. Deutsches Neologismenwörterbuch / U. Quasthoff – Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2007. – 690 S.

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.